

Stridsgudinnor, själaförare eller dödsdemoner?

Bilden av valkyriorna i fornnordisk religion

Britt-Mari Näsström

Göteborgs universitet, Sverige

Wagners valkyrior

Den medeltida dikten *Nibelungenlied* om kampen om dvärgarnas guld bildar bakgrunden till Rickard Wagners operacykel *Ring* eller *Nibelungens ring* som den egentligen heter. Den består av ett förspel *Rhenguldet* och tre operor, *Valkyrian*, *Siegfried* och *Ragnarök*. I de tre sistnämnda är hjältinnan framför andra valkyri-an Brynhilde, vars utvecklingshistoria utspelas alltifrån hennes frimodiga utrop *Ho-yo-to-ho* till hennes dödssång på bålet. Motivet hämtade Wagner från både den medeltida dikten och från den betydligt äldre traditionen i den fornnordiska litteraturen, främst *Völsungasagan*. Som han hade för vana, lade han till en hel del själv med konstnärens frihet, främst genom en svårtolkad mytologi som avviker från de ursprungliga källorna.¹

Wagners *Ring* åtnjöt stor popularitet från det att verket uruppfördes under 1870-talet. Fortfarande spelas verket på operascener världen över. I handlingen ingår gudar och hjältar från den fornnordiska mytologin, som en bärande del av handlingen. Det kan ibland medföra att librettots gestalter blandas in i handböcker om den fornnordiska religionen

Med detta perspektiv för ögonen blir det nödvändigt att awagnerisera mångt och mycket av det som sägs om valkyriorna. De fornnordiska källor som står till buds är inte helt entydiga i sina skildringar utan ger upphov till sammanblandningar med

Hur du refererar till det här kapitlet:

Näsström, B-M. 2016. Stridsgudinnor, själaförare eller dödsdemoner? Bilden av valkyriorna i fornnordisk religion. I: Rydving, H. and Olsson, S. (red.) *Krig och fred i vendel- och vikingatida traditioner*, s. 91–106. Stockholm: Stockholm University Press. DOI: <http://dx.doi.org/10.16993/bah.d>. License: CC-BY 4.0

andra kvinnliga väsen som exempelvis *sköldmör* (se nedan). *Valkyria* är sammansatt av *valr*, 'de döda på slagfältet', och *kjósa*, 'att välja', vilket troligen var deras primära uppgift. Den rollen delade de med gudomarna Oden och Freyja, som tänktes ta var sin del av de fallna på slagfältet hem till sina dödsriken.²

Wagner har också skapat en sådan scen i *Valkyrian* där Brynhilde visar sig för hjälten Sigmund. Som krigare vet han genast att uppenbarelsen innebär en nära förestående död, men eftersom han inte kan ta med sig sin älskade i döden, vädjar han till valkyrian om hjälp. Hon utväljer en annan man, men Wotan (Oden) ingriper nu och dödar Sigmund. Brynhilde straffas genom att mista sin gudomlighet och sövs sedan ner bakom en eldsmur vid Valkyrieklippan.

Så lämnar guden dig
Så kysser han din gudom bort³

(*Valkyrian* akt 3, scen 3)

De gestalter som Wagner befolkade operascenen med, kom att inspirera Carl Gustav Jung till de arketyper som denne ansåg vara grundläggande för mänskligheten. Bland dem fanns den unge hjälten, drakdödaren, ondskan i form av "skuggan" och den unga amazonen / valkyrian. Från Jung går sedan en linje vidare till den fantasy-värld som har dominerat populärkulturen de senaste decennierna främst representerad av rymddramat *Star Wars*.⁴

Brynhilde och hennes systrar på Valkyrieklippan i operans värld har inte så mycket att göra med den vilda och oförsonliga gestalt som man återfinner i de episka dikter och prosaberättelser som utgör *Völsungacykeln*. Detta föranleder frågan om vilka valkyriorna i den fornnordiska mytologin egentligen var? Var de stridande gudinnor som uppenbarade sig på slagfältet? Var de led-sagare till det manliga paradiset som Odens Valhall utgjorde? Eller utgjorde de i själva verket inget annat än dödsdemoner som steg ner bland de fallna på slagfältet för att plåga de sårade?

Sköldmör i litteraturen

Innan dessa frågeställningar kan besvaras, måste en avgränsning göras mot begreppet *sköldmör*, vilka utgjorde en helt annan

typ av litterära gestalter. De var kvinnliga krigare, som påminde i många avseende om den grekiska mytologins amazoner, Ares döttrar, som i strid uppträdde "lika som män" (*Antianeirai*) enligt de klassiska källorna.⁵

I de fornnordiska källorna förekommer de i Saxos *Gesta Danorum* (Danernas bedrifter) i de första nio böckerna, vilka är starkt färgade av rent mytologiska inslag, varför deras historiska trovärdighet torde vara begränsad. Man kan kanske undra varför en historieskrivande munk som Saxo Grammaticus ägnar stort utrymme åt att berätta om unga krigiska kvinnor i den utsträckning som han gör, men han ger själv en deklaration över sköldmöns väsen i den sjunde boken. Här förvandlas nämligen en blyg ungungmö vid namn Alvhild till en vild viking.⁶

För att nu ingen skall förundras över att kvinnor strävade efter kamp och strid skall jag i all korthet komma med ett litet inskott om sådana kvinnors liv och villkor. Förr i världen fanns bland danerna flickor som klädde sina vackra lemmar i mankläder och nästan dagligen övade sig att slåss.⁷

(Min övers. efter Fisher)

Saxo menar att detta kunde ske genom att dessa kvinnor med sin viljestyrka kunde skaka av sig all kvinnlig svaghet och ombytlighet och tvinga sig till att vara som män. I denna tankegång kan man se spår av den antika dygdekatalog, där kvinnor ansågs vara mjuka och ombytliga till skillnad från männen, som var hårda och uthålliga både till kropp och till själ. "Man kunde knappt tro att de var kvinnor", menade Saxo.⁸

Sköldmöerna valde nu striden i första hand i stället för att lata sig, vilket också återspeglar antika föreställningar om kvinnornas natur.⁹

[D]e föredrog strapatsrikt leverne framför lättingslivets lockelser, de valde krig i stället för kärlek, åtrådde ej smekningar utan strid, törstade efter blod i stället för kyssar och valde vapendust i stället för älskogslust.¹⁰

(Min övers. efter Fisher)

Saxo ansluter sig även till ett kristet ideal, kallat *virago*,¹¹ med vilket menas en kvinna som överskrider sina föregivna könsegenskaper

för att bli som en man (lat. *vir*). Ordet var till en början positivt uppfattat, eftersom endast män ansågs besitta mod och den tappre mannen var den som stod högst bland människor till skillnad från kvinnor och slavar. Om hon kunde betvinga sig till den aggressivitet och kraft som uppfattades vara manliga karaktärsdrag kunde hon kallas *virago*.

Virago förekom främst i religiösa sammanhang, härstammande fram *Vulgatas* översättning av *Gamla Testamentet*, där "maninna" översätts med *virago*.¹² Innebörden var således en kvinna som hon var före det fatala syndafallet, varför benämningen kunde användas om exempelvis nunnor, som uppvisat en utomordentlig kyskhets och tro med samma styrka som en man. Ordet användes i detta sammanhang fortfarande på 1500-talet, men i modern tid har det fått betydelse av "argbigga" eller "satkärring". Mot denna bakgrund kan man förstå varför Saxo prisade sköldmörna i sitt historieverk.

Även på annat håll än hos Saxo förekommer sköldmör. I *Sögubrot af nokkrum fornkönungum i Dana ok Svíaveldi* berättas om att sköldmör kämpade i slaget vid Bråvalla.¹³ Både den yngre och den äldre Hervor i *Hervararsagan* kan räknas till sköldmörnarnas släkte.¹⁴ Det är aldrig lätt att göra definitioner av mytologiska väsen, men man kanske törs säga att sköldmör kunde anses vara dödliga kvinnor som uppträdde som krigare, medan valkyriorna som de framställs i *Eddadikterna* och hos Snorre Sturlasson var gudomliga varelser. Sannolikt var sköldmörna lika ohistoriska som slaget vid Bråvalla.¹⁵

Valkyrior som stridens gudinnor

Snorre uppger i sin *Edda* att endast de män som föll i strid hade tillträde till Valhall, Odens hem.¹⁶ Detta påstående motsäger han själv på andra håll i samma verk. Uppgiften stämmer inte heller med andra källor beträffande Valhall, "de dödas sal". Det finns många andra källor som skildrar hur man tänkte sig livet efter detta som en tillvaro öppen för goda och rättänkande människor av båda könen.¹⁷

Under ett pågående slag skulle valkyriorna välja bland kämparna om vilken som skulle dö på slagfältet, men i själva verket fastställde de Odens vilja. De kunde även hetsa männen till strid,

medan de rörde sig på slagfältet. Oden framställs vanligen som den passive betraktaren, som sällan ingriper själv i striden.¹⁸

De kallas valkyrior och dem sänder Oden till varje strid. De väljer vilka män som skall dö och råder över segern. Gunn och Rota och den yngsta nornan som heter Skuld rider alltid för att välja vem som skall falla och beslutar om dråpen.¹⁹

(Övers. Johansson & Malm)

Skuld, som kallas ”den yngsta nornan”, antyder ett släktskap mellan nornor, ”ödesgudinnor”, och valkyrior, vilket visar att man uppfattade valkyriorna som ödesbestämmande för individen genom deras funktion på slagfältet. Till detta kom att dessa båda kategorier förekom synonymt tillsammans med en tredje, *diser-na*, inom poesin i form av kenningar, som exempelvis *Herjans* (= Odens) *diser* för valkyrior.²⁰

I Einar Skaldaspillirs dikt *Hákonarmál* låter Oden valkyriorna Göndul och Skögul välja den kung som skulle dö, när Håkon den gode kämpade mot sina brorsöner om makten.

Oden sände
Göndul och Skögul,
att välja bland kungar,
vem av ynglingars ätt
skulle vara hos Oden
och sitta i Valhall.

(*Hákonarmál* 1; övers. Johansson)

Deras val föll på Håkon själv, men kungen blev missnöjd när han fick se valkyriorna sitta på sina hästar:

Varför dömde du, sade Håkon
striden så, Spjut Skögul?

(*Hákonarmál* 12; övers. Johansson)

Valkyrian svarade att han vunnit slaget, men att han nu själv skulle rida tillsammans med dem till ”gudarnas gröna värld” för att möta Oden själv. Trots detta verkade inte kungen vara helt nöjd med utgången.

Valkyriornas uppdrag som stridens gudinnor avspeglar deras namn. Skögul kan tolkas som ’skakare’ och Göndul som ’varg’

eller 'trollstav'. Mera tydligt framkommer detta hos Gunn, 'krig', Hild, 'strid', Hlökk, 'öväsen', Rota, 'oordning', och Skeggjöld, 'hon som bär stridsyxan', som alla verkar avspegla själva stridstumultet. Till skillnad från de mytiska sköldmörna tycks inte valkyriorna själva deltagit i striden.²¹

Själaförerskor

I *Hákonarmál* skildras hur valkyriorna förde den döde kungen till Oden och Valhall. Detta var en del av deras uppdrag, en funktion som med en religionshistorisk term brukar kallas *psykopomp*, 'själaförare'. Denna har i uppdrag att lotsa den dödes själ in i den Andra Världen och förekommer i de flesta religioner. När det gäller de hjältar som valkyriorna tar hand om, framgår det tydligt att dessa består av både kropp och själ: de rider till Valhall, där de undfägnas med mat och dryck och deltar sedan i de övriga krigarnas nöjen. Det nordiska begreppet för "själ" var minst sagt mångtydigt och kan på intet sätt jämföras med andra forntida religioner eller med den kristna uppfattningen.²²

Man föreställde sig också att valkyriorna välkomnade den fallne krigaren med en dryck vid ankomsten till Valhall. Detta anknyter troligen till den vanliga gästbudsseden att hälsa gäster genom att husets fru och andra förnäma kvinnor undfägnade kommande gäster redan när de red in på gårdstunet. Valkyrians dryck markerade även ett symboliskt inträde i en ny tillvaro, Valhall, 'de dödas sal'. Ceremonin omtalas på detta sätt i dikten *Grimnismál*:

Hrist och Mist
vill jag bär fram hornet till mig
Skjeggöld och Skögul
Hild och Trud
Hlökk och Härfjätter
Göll och Geirahöd
Randgrid och Rådgrid
och Reginleif
De bär fram öl åt enhärjar

(*Grimnismál* 36; övers. Collinder)

Snorre Sturlasson kommenterar detta: "Sedan finns det andra som tjäna i Valhall, bära fram dryck och sköta dukningen och

ölkrusen”.²³ Detta har medfört att valkyriorna på sina håll uppfattats som tjänsteandar²⁴ och inte som de allvarliga dödsbringerskor som dikterna omtalar.

Valkyriorna och erotiken

I den poetiska Eddans hjältedikter uppträder ibland enskilda valkyrior som hjälper unga män att vinna ryktbarhet genom att de lär ut sina kunskaper till dessa. De blir också hjältarnas följeslagerskor och älskarinnor i fortsättningen. Den mest kända är Sigdrifa, 'den som driver fram seger', som också är känd under namnet Brynhild och som är den valkyria som blir Sigurd Fafnesbanes första kärlek i *Völsungacykeln*. Andra exempel på en sådan förbindelse utgör den passionerade kärleken mellan Helge Hjörvardsson och valkyrian Svava som sades bli återfödda efter deras död. De skulle då ha återuppstått i form av Helge Hundingsbane och valkyrian Sigrun och senare i form av Helge Haddingaskate och Kåra Halfdansdotter.²⁵ Liksom Brynhild uppvisar alla dessa kvinnor de krigiska drag som kännetecknar valkyrian, men också den heta och stolta kvinna som kämpar för sin älskade in i döden. Denna kategori av valkyrior representerar två motsatta ideal – det manliga och det kvinnliga – i en och samma person. När deras manliga aspekt övervunnits, förvandlas de till hjältens ideala livskamrat samtidigt som denna process leder dem in i döden.²⁶

Valkyrian som hjältens lön finns antydd i kenningen *Óðinns óskmeyar*, 'Odens önskemör', det vill säga den som fullföljer Odens önskningar (*Óddrúnargrátr* 16, *Völsungasaga* 2). Valkyrian är krigarens brud, hans belöning när han faller i strid. Kenningarna speglar denna erotiska karaktär: "Härens krigare sjunker ner under Högnes dotters tält" = skölden, eller "Hild breder en bädd för den störste hjälmkrossaren" = krigaren.²⁷

Denna tanke kan möjligen förklara varför dikten *Grimnismál* anger att Oden och Freyja delar på de fallna (*valr*).

Folkvang heter det
Och där råder Freyja
över hälften av salens sittplatser
Hälften av de fallna

Väljer hon varje dag
Men hälften äger Oden.

(*Grimnismál* 14; min övers.)

Det finns dock många exempel i religionshistorien på kärleksgudinnor som samtidigt kan vara stridsgudinnor; likväl finns det något otympligt över tanken att ena hälften av de döda krigarna forslades till Valhall, medan de andra bänkade sig i Sessrumne hos Freyja. En vild gissning kan vara att båda dessa gudaboningar i själva verket var en enda, där Oden och Freyja som i mångt och mycket hade gemensamma funktioner som exempelvis sejd och strid, rådde över de döda. I den manliga krigarideologin kom Odens sida att ta överhanden, vilket sedan skildras av Snorre Sturlasson ett par århundraden senare.

Tydligt är emellertid att beskrivningarna av Valhall kom att genomsyras av den krigarideologi som präglade vikingatiden. Detta visas inte minst genom att dödriket förvandlades från de mörka rum som gick under namnet Hel, 'det höljande', till en strålande gästabudssal hos Oden. Föreställningen engagerade krigarna att ge sig in i blodiga och farliga strider. Genom konstruktionen av valkyriornas gestalter lockades män att offra sina liv, inte främst för döden på slagfältet, utan för ett evigt liv i fysisk sällhet tillsammans med sköna, unga kvinnor i Valhall.²⁸

Slagfältets dödsdemoner

Många forskare har uppmärksammat krigarideologins betydelse och menat att valkyriorna nog inte ursprungligen varit de attraktiva varelser som senare utmålats i vikingatidens dikter och mytologi. Det fornengelska *wælcyrge* antyder i stället att de skulle ha sitt ursprung i häxor eller rent av dödsdemoner.²⁹ I en artikel har Matthias Egeler undersökt demoniska varelser i samband med krig med utgångspunkt från den irländska Morrigan, en girig dödsdemon som vandrar omkring på slagfältet. Morrigan eller snarare the Morrigans – de var flera – uppenbarar sig i samband med krig. De kan liksom valkyriorna ha erotiska förbindelser med hjältar och likheterna stannar inte vid detta. De irländska gudinnorna sägs uppträda som svarta fåglar, vilket kan jämföras med den valkyria som uppträder i en kråkas skepnad i *Völsungasagens*

kapitel 2.³⁰ Båda dessa grupper gläds över de blodiga strider de bevistar. Egeler drar likheterna till bland annat de romerska furierna och de grekiska erinyerna, men framför allt till de grekiska Keres som uppenbarar sig som dödsdemoner på slagfältet och väljer ut vilka som skall dö. De flyger genom luften, vandrar runt på slagfältet och livnär sig på de sårades blod.³¹

Egeler hävdar i sin artikel en likhet mellan alla dessa demoniska väsen som han menar följer med ett krigiskt samhälle som under bronsåldern kom att påverka de delar av Europa som beskrivits. Dessa samhällen påverkade varandra genom resor vilka framför allt var statushöjande, något som kan beläggas arkeologiskt. Denna förhistoriska hjälteålder återspeglas i senare tider i form av den glorifiering av den vittbereste som förekommer i den fornisländska litteraturen.³²

Uppfattningen om de dödsdemoner som troddes vandra runt på slagfältet för att livnära sig på döende eller sårade krigare behöver dock inte bero på diffusion mellan skilda kulturer utan kan också betraktas som en fenomenologisk företeelse. I en tid när minsta sår kunde medföra döden var det lätt att tro på demoner med vassa tänder och klor som attackerade de fallna.

Keres var också identiska med människans öde och hennes död. När den slutgiltiga kampen mellan hjältarna Hektor och Akilles äger rum utanför Trojas murar, väger Zeus deras ödeslotter (*keres*). Ödeslotten förvandlas således till den skrämmande död som nu väntar Hektor på slagfältet.

När de fjärde gången kom fram till källornas flöden,
framtog Fadern en gyllene våg i skålar han lade
lotter (*keres*) som ödet vigt åt dödens bestående smärta,
en för Akilles och en för hästbetvingaren Hektor,
grep om mitten och lyfte den – då nedsjönk mot Hades
Hektors ödesdag och han övergavs av Apollon³³

(Övers. Björkeson)

Valkyrian som fasansfull dödsdemon kan jämföras med de äldsta beläggen på de varelser som kallas *waelcyrge* i ärkebiskop Wulfstan II av Yorks predikan (se nedan), som förutom ovan nämnda exempel styrker en demonisk karaktär hos valkyrian. Även ett exempel från den fornnordiska litteraturen låter valkyriorna ge en glimt av slagfältets fasor.

På långfredagens morgon hände det på Caithness att en man vid namn Darrad gick ut och fick se tolv ryttare närma sig en frustuga och försvinna in i den. Han gick fram till frustugan, tittade in genom en glugg och såg att där inne fanns några kvinnor som hade satt upp en väv. Manshuvuden använde de som tyngder, tarmar som varp och väft, ett svärd som vävsked och en pil som skyttel.³⁴

(*Njals saga*; övers. Lönnrot)

Visionen av de vävande valkyriorna ansluter till tanken på ödets väv, men den återger samtidigt händelserna från slaget på Clontarf mellan nordiska vikingar och kung Brian och hans iriska här långfredagen år 1014. Sången som valkyriorna sjunger medan de väver beskriver det blodiga slaget och när de slutat river de sönder väven i 12 delar, tar varsin bit och rider sedan bort, sex norrut, sex söderut.

Scenen andas magi som utövas av de vävande kvinnorna, som återkommer i kenningar som "valkyrians väv" och "Odens väv".³⁵ Dikten är betydligt äldre än *Njals saga* och har ibland översatts som "spjutsången", men det har också föreslagits andra tolkningar. Man törs dock förmoda att den skildrar hur de vävande kvinnorna – nornor eller valkyrior – formar stridsmännens öden i alla strider. Denna skildring har även den bidragit till att många forskare ser valkyriorna som ursprungliga dödsdemoner.³⁶

Vilka var valkyriorna egentligen?

Var då valkyriorna ursprungliga dödsdemoner, som förvandlats till sköna kvinnor under vikingatiden, omskapade av en krigarideologi parallellt med förvandlingen av det skuggiga dödsriket till överjordiska paradiser. Vissa forskare anser att de genomgått denna utveckling från slagfältets ursprungliga spökgestalter,³⁷ medan andra ser dem som stridsgudinnor i följe med Oden, som i Valhall blir de fallna kämparnas glädje.³⁸

För den senare tolkningen talar den fornnordiska diktkonsten; metaforer kring valkyrior återkommer i skaldestroferna i form av kenningar som *Skögul hnossa*, 'ädelstenens Skögul' (ett valkyrienamn) = kvinna och *Hlökk horna*, 'Dryckeshornets Hlökk' (ett valkyrienamn) = kvinna. Sådana exempel finns det gott om, vilka återigen antyder den positiva uppfattningen av valkyriornas väsen.

I sammanhanget bör man också granska citatet ur en predikan – återgiven i skriften *Sermo Lupus ad Anglos* – som ärkebiskop Wulfstan av York någon gång mellan 1010 och 1016 höll för engelsmännen. Landet härjades av nordiska vikingar, som under den danske kungen Sven Tveskägg hade intagit stora delar. Wulfstan uppmanar sina landsmän att iaktta högre moral och undvika att påverkas av hedendom. Tyvärr hade många drabbats av synd och mördat präster och släktingar, kvinnor hade prostituerat sig eller tagit livet av sina barn eller gift sig med syndande vällustingar. Han vänder sig till dem med orden ”Här finns häxor och valkyrior (*wiccan and wælcyrrian*) och här finns rövare och plundrare”.³⁹

Analyserar man ärkebiskop Wulfstans skrift förstår man att han uppfattar vikingarnas plundringar som ett tecken på Guds vrede och straff för folkets synder, som han ger exempel på. Visserligen sammanbinder han ”häxor” och ”valkyrior”, vilket inte behöver betyda att termen *wælcyrge* är inhemsk, utan att han sannolikt lånat den från de okristna vikingarnas värld.⁴⁰ I samtida ordböcker är *valkyria* synonymt med Bellona,⁴¹ den romerska personifikationen för kriget eller furie, men också kärleksgudinna, vilket fångar in de vikingatida aspekterna av ordet. De fornengelska exemplen lägger insatta i sitt historiska perspektiv inga ytterligare belägg för att valkyriorna ursprungligen varit av en demonisk natur.⁴²

Sammanfattningsvis kan sägas att valkyriorna enligt källorna kan uppfattas som en aspekt av kriget, men också döden på slagfältet. Framför allt bär de löftet om en behaglig tillvaro i den andra världen, dit de för de döda krigarna, som särskilt utmärkt sig i striden. Det faktum att valkyriornas uppenbarelse innebar döden gav dem drag av döds gudomligheter, men de utgjorde samtidigt en väg till livet hos gudar och gudinnor. Valkyriorna förmedlade bilden av krigarlivets ära bortom slagfältets fasor och var med all sannolikhet en viktig symbol för vikingatidens krigiska ideal.

Noter

1. Arvidsson 2005: 106.
2. *Grímnismal* ([red.] Guðni Jónsson): 14; jfr Näsström 1996: 135–140.

3. Wagner (1870) 1987.
4. Näsström 2003b: 147–150.
5. Jfr Näsström 2003a: 134–137.
6. Strand 1980: 10
7. Saxo Grammaticus, *The History of the Danes* ([övers.] Fisher): 212.
8. Saxo Grammaticus, *The History of the Danes* ([övers.] Fisher): 212, se även s. 280
9. Jfr Näsström 2005: 112–115.
10. Saxo Grammaticus, *The History of the Danes* ([övers.] Fisher): 212 f.
11. Strand 1980: 58 f.
12. Strand 1980: 58.
13. *Sögubrot af nokkrum fornkonungum i Dana ok Svíaveldi* (netút-gáfan). Beträffande Brávallaslagets historicitet, se Harrison 2009: 71.
14. *Hervarar saga og Heidreks* ([red.] Guðni Jónsson).
15. Simek (1984) 1993: 349; för en annan uppfattning se Jochens 1996: 88–96.
16. *Snorres Edda* (övers. Johansson & Malm): 49 f.
17. Nordberg 2003: 125; Näsström 2009: 182.
18. Nordberg 2003: 129 f.
19. *Snorres Edda* (övers. Johansson & Malm): 61 f.
20. Näsström 1995: 124; Price 2002: 335.
21. Price 2002: 337–340.
22. Simek (1984) 1993: 298.
23. *Snorres Edda* (övers. Johansson & Malm): 61.
24. Ström 1961: 161; i rättvisans namn beskriver han deras ödesa-spekt på s. 134.
25. *Den poetiska Eddan* (övers. Collinder): 134–141.
26. Meulengracht-Sørenssen 1983: 22 ff.
27. Quinn 2007: 95–118.

28. Simek (1984) 1993: 117 f.; Clunies Ross 1994: 255.
29. de Vries (1956–57) 1970: 1, 273 f.; Simek (1984) 1993: 349.
30. *Völsunga saga* ([red.] Guðni Jónsson): kap. 2.
31. Egeler 2009: 326 ff.
32. Kristianssen & Larsson 2005: 32–61.
33. Homeros, *Iliaden* (övers. Björkeson): 22, 208–213
34. *Njals saga* (övers. Lönnrot): 392.
35. Holtsmark (1939) 1956: 193.
36. Simek (1984) 1993: 57; Holtsmark 1976.
37. Holtsmark 1976; Simek (1984) 1993.
38. Quinn 2007: 97–118.
39. [Wulfstan], *The Homilies* [...] ([red.] Bethurum): 273
40. Hutton (1991) 2009: 298
41. Näsström 2005: 63.
42. North 1997: 105 f.; se även Price 2002: 346

Referenser

Källor

- Grímnismál [början av 900-t.]. *Eddukvæði: Sæmundar-Edda* 1, s. 59–69.
[Red.] Guðni Jónsson. Reykjavík 1954: Íslendingasagnaútgáfan.
- Hákonarmál [960-t.]. *Nordiska kungasagor* 1, s. 161–166. Övers.
Karl G. Johansson. Stockholm 1991: Faber förlag.
- Hervarar saga og Heidreks [1200-t.]. *Fornaldar sögur Norðurlanda* 1,
s. 1–71. [Red.] Guðni Jónsson. Reykjavík 1954: Íslendingaútgáfan.
- Homeros, *Iliaden* [sannolikt 700-t. f.Kr.]. Övers. Ingvar Björkeson.
Stockholm 1999: Natur och Kultur.
- Njals saga* [sl. av 1200-t.]. Övers. Lars Lönnroth. Stockholm 2006:
Atlantis.
- Óddrúnarkviða [1000-t.?). *Eddukvæði: Sæmundar-Edda*, s. 385–395.
[Red.] Guðni Jónsson. Reykjavík 1954: Íslendingasagnaútgáfan.

Den poetiska Eddan [800-t.–1000-t.]. Övers. Björn Collinder. Helsingfors 1957: Forum.

Saxo Grammaticus [d. ca 1220], *The History of the Danes: Books 1–9*. 1, English Text; 2, Commentary. [Red.] Hilda R. Ellis Davidsson. [Övers.] Peter Fischer. Cambridge 1979–80: D. S. Brewer.

[Snorri Sturluson] [d. 1241], *Snorres Edda*. Övers. Karl G. Johansson & Mats Malm. Stockholm 1997: Fabel.

Sögubrot af nokkrum fornkonungum i Dana ok Svíaveldi [sl. av 1200-t.] (Netútgáfan). <http://www.snerpa.is/net/forn/sogubrot.htm> (tillgänglig 5.5.2014).

Wagner, Richard. (1870) 1987. *Valkyrian / Die Walküre*. Tysk text Richard Wagner; svensk text efter Sigrid Elmlblad (Operans textböcker 2). Stockholm: Operan.

[Wulfstan] [d. 1023], *The Homilies of Wulfstan*. [Red.] Dorothy Bethurum. Oxford 1957: Clarendon Press.

Völsunga saga [sl. av 1200-t.]. *Fornaldar sögur Norðurlanda* 1, s. 107–218. [Red.] Guðni Jónsson. Reykjavík 1954: Íslendingaútgáfan.

Sekundärlitteratur

Arvidsson, Stefan. 2005. Slita dvärg: om frånvaron av arbete i Nibelungentraditionen. *Hedendomen i historiens spegel* (Vägar till Midgård 6), s. 97–132. Red. Catharina Raudvere & Anders Andrén & Kristina Jennbert. Lund: Nordic Akademis Press.

Clunies Ross, Margaret. 1994. *Prolonged Echoes: Old Norse Myths in Medieval Northern Society*. 1, The Myths (The Viking Collection 7). Odense: Odense University Press.

Egeler, Matthias. 2009. Textual perspectives on prehistoric contacts: some consideration on female death demons, heroic ideologies and the notion on elite travel in European prehistory. *Indo-European Journal* 37: 3–4, s. 321–349.

Harrison, Dick. 2009. *Sveriges historia 600–1350*. Stockholm: Norstedts.

Holtmark, Anne. (1939) 1956. «Vefr Darraðar». *Studier i norrøn diktning*, s. 177–197. Oslo: Gyldendal.

- 1975. Valkyrje. *Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 19, sp. 468–469. Malmö: Allhem.
- Hutton, Ronald. (1991) 2009. *The Pagan Religions of the British Isles: Their Nature and Legacy*. Oxford: Blackwell.
- Jochens, Jenny. 1996. *Old Norse Images of Women* (The Middle Ages). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Kristianssen, Kristian & Thomas B. Larsson. 2005. *The Rise of Bronze Age Society: Travels, Transmissions and Transformations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meulengracht-Sørensen, Preben. 1983. *The Unmanly Man: Concepts of Sexual Defamation in early Northern Society* (Viking Collection 1). [Övers.] J. Turville-Petre. Odense: Odense University Press.
- Nordberg, Andreas. 2003. *Krigarna i Odins sal: dödsföreställningar och krigarkult i fornnordisk religion*. Stockholm: Stockholms universitet.
- North, Richard. 1997. *Heathen Gods in Old English Literature* (Cambridge Studies in Anglo-Saxon England 22). Cambridge: Cambridge University Press.
- Näsström, Britt-Mari. 1995. *Freyja: The Great Goddess of the North* (Lund Studies in History of Religions 5). Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- 2003a. *Forntida religioner*. Lund: Studentlitteratur.
- 2003b. Hjältens väg – bakgrunden till George Lucas Star Wars-filmer. *Talande tro: ungdomar, religion och identitet*, s. 143–154. Red. Göran Larsson. Lund: Studentlitteratur.
- 2005. *Romersk religion*. Lund: Studentlitteratur.
- 2009. *Nordiska gudinnor: nytolkningar av den förkristna mytologin*. Stockholm: Bonniers.
- Price, Neil S. 2002. *The Viking Way: Religion and War in Late Iron Age Scandinavia* (Aun 31). Uppsala: Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet.
- Quinn, Judy. 2007. Hildir prepares a bed for most helmet damage: Snorres treatment of a traditional poetic motif in his Edda.

Reflections on Old Norse Myths (Studies in Viking and Medieval Scandinavia 1), s. 95–118. [Red.] Pernille Herrmann & Jens Peter Schjødt & Rasmus Trandum Kristensen. Turnhout: Brepols.

Simek, Rudolf. (1984) 1993. *Dictionary of Northern Mythology*. [Övers.] Angela Hall. Cambridge: Brewer.

Strand, Birgit. 1980. *Kvinnor och män i Gesta Danorum* (Kvinnohistoriskt arkiv 18). Göteborg: Historiska institutionen, Göteborgs universitet.

Ström, Folke. 1961. *Nordisk hedendom: tro och sed i förkristen tid* (Scandinavian University Books). Göteborg: Akademiförlaget / Gumpert.

de Vries, Jan. (1956–57) 1970. *Altgermanische Religionsgeschichte*. 1 (Grundriss der germanischen Philologie 12: 1). Berlin: de Gruyter. (3 uppl.)